

LAUSUNTO

Helsinki 3.9.2026

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNTA

Viite: K 2/2026 vp

Asia: Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveystieteellinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on yli 240 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäsenenä yli 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja: erityisasiantuntija Kirsi Marttinen, 050 531 4244, kirsi.marttinen@soste.fi

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

SOSTE kiittää sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta tulla kuulluksi ja antaa lausuntonsa yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksesta.

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry pitää yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomusta tärkeänä tilannekuvana yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Kertomuksen havainnot sosiaali- ja terveyspalveluista, sosiaaliturvan ja palvelujen muutosten kasautuvista vaikutuksista, digitaalisesta asioinnista sekä järjestöjen asemasta vastaavat SOSTEn havaintoja. SOSTE yhtyy valtuutetun kertomuksessaan antamiin suosituksiin ja haluaa korostaa erityisesti sitä, että eduskunnan on varmistettava lakiesitysten perus- ja ihmisoikeusvaikutusten sekä eri uudistusten yhteisvaikutusten riittävä arviointi.

SOSTEn pääviestit

- Sosiaaliturvaa ja palveluja koskevien uudistusten kasautuvat yhdenvertaisuusvaikutukset on arvioitava ja havaittuja haittoja korjattava. Tähän vaikuttavat myös käynnissä olevat järjestöleikkaukset, jotka tulee ottaa huomioon arvioinnissa. Vaikutusarvioinnin on siksi katettava etuus-, palvelu-, asiakasmaksu- ja järjestörahoitusmuutosten yhteisvaikutukset eri väestöryhmiin ja alueisiin.
- Julkiset voimavarat on kohdennettava kaikille saavutettavien ja alueellisesti yhdenvertaisten peruspalvelujen vahvistamiseen. Asiakasmaksujen alentamista ja perimättä jättämistä koskevat käytännöt on yhdenmukaistettava hyvinvointialueiden välillä.
- Digitaalisten palvelujen rinnalla on turvattava saavutettavat vaihtoehtoiset asiointitavat, riittävä digituki ja mahdollisuus asioida ihmisen kanssa.
- Vihapuheeseen, syrjintään ja rasismiin on puututtava järjestelmällisesti ja antirasistisen työn voimavarat turvattava.
- Järjestöjen matalan kynnyksen tuki, tiedontuotanto ja vaikuttamistyö sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun riippumaton valvonta tarvitsevat riittävät, pitkäjänteiset resurssit.

1. Lainsäädännön kokonaisuus ja uudistusten yhteisvaikutukset on arvioitava

Kertomuksen alkupuheenvuorossa todetaan myönteisenä kehityksenä, että vammaisten henkilöiden yhdenvertaista osallistumista kaikkeen yhteiskunnan toimintaan pidetään yhä itsestään selvempänä. Samaan aikaan sekä useat lainsäädäntöhankkeet että vammaisjärjestöihin kohdistuvat rahoitusleikkaukset heikentävät kuitenkin vammaisten henkilöiden tosiasiallisia osallistumisen edellytyksiä ja oikeuksien toteutumista. Monet vammaisjärjestöt ovat ilmoittaneet joutuvansa supistamaan toimintaansa tai jopa lopettamaan sen kokonaan. Tämä vähentää vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia saada neuvontaa ja tukea, osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan sekä saada kokemuksensa ja näkemyksensä kuuluviin päätöksenteossa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu nostaa perustellusti esiin vammaispalvelulakiin tehtyjen muutosten vaikutukset. Hyvinvointialueiden talouspaineet eivät saa johtaa yksilölliseen tarpeeseen perustuvien palvelujen rajaamiseen tai ihmisten ohjaamiseen riittämättömien palvelujen piiriin.

Vammaispalvelulain lisäksi vireillä on uudistuksia, jotka vaikuttavat myös iäkkäiden ihmisten ja lasten oikeuksiin. Sosiaalihuoltolakiin valmistellaan laajaa, osin lain luonnetta muuttavaa uudistusta sekä sosiaalihuollossa käytettävää teknologiaa koskevaa muutosesitystä (HE 113/2025 vp). Eduskunnan käsiteltävänä on myös sosiaali- ja terveydenhuollon palveluvalikoiman periaatteita koskeva lakiesitys, ja sosiaalihuoltolain uudistukseen liittyy lastensuojelulain muutoksia. Esitykset ovat osin ristiriitaisia ja niiden yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnit puutteellisia. Kokonaisuutta heikentää kattavan itsemääräämisoikeuslainsäädännön puuttuminen, mikä on merkittävä perus- ja ihmisoikeuspuute.

Silppumaisen lainvalmistelun ongelma koskee sekä sosiaaliturvaa että sosiaali- ja terveyspalveluja. Kuten yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, se vaarantaa perustuslain 19 §:ssä turvattujen oikeuksien toteutumisen ja yhdenvertaisuuden. SOSTE yhtyy valtuutetun suositukseen: eduskunnan on varmistettava, että lakiesityksissä arvioidaan riittävästi perus- ja ihmisoikeuksien yhdenvertaista ja syrjimätöntä toteutumista ja että eri uudistusten yhteisvaikutukset voidaan ottaa päätöksenteossa huomioon. Arvioinnin on vaikutettava esitysten sisältöön ja johdettava tarvittaessa korjaaviin toimiin.

SOSTEn köyhyysraportissa 2026 kuvataan päätösten kasautumista. Sosiaali- ja terveysministeriön arvion mukaan vuosina 2024–2026 päätetyt sosiaaliturvamuutokset lisäävät pienituloisten määrää 124 000 henkilöllä, joista 31 000 on lapsia. Järjestöjen kyselyissä leikkaukset näkyvät jo ruoka-avun, neuvonnan ja muun tuen tarpeen kasvuna. Vaikutusarvioinnin on siksi katettava etuus-, palvelu-, asiakasmaksu- ja järjestörahoitusmuutosten yhteisvaikutukset eri väestöryhmiin ja alueisiin.

2. Palveluihin pääsy ja voimavarojen kohdentaminen ratkaisevat yhdenvertaisuuden

Sosiaali- ja terveyspalvelut olivat vuonna 2025 yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleiden yhteydenottojen toiseksi yleisin elämäalue. Esiin nousivat etenkin vammaisten ja sairaiden henkilöiden palvelut ja etuudet, esteettömyys, saavutettavuus sekä paljon tukea tarvitsevien asema. Havainto osoittaa, ettei muodollisesti yhdenmukainen järjestelmä takaa tosiasiallista yhdenvertaisuutta: palvelujen on perustuttava yksilölliseen tarpeeseen ja oltava saatavilla kohtuullisessa ajassa asuinpaikasta ja varallisuudesta riippumatta.

Yhdenvertaisuutta on arvioitava myös sen perusteella, kenelle julkinen rahoitus tosiasiasa kohdentuu. SOSTE on vastustanut yli 65-vuotiaiden yksityislääkärikäyntien Kela-korvausmallia, koska se ei korjaa julkisen perusterveydenhuollon pitkäaikaista aliresursointia ja hyödyttää eniten niitä, joilla on jo mahdollisuus käyttää yksityisiä palveluja. Julkiset varat on kohdennettava ensisijaisesti hyvinvointialueiden peruspalvelujen saatavuuden ja hoidon jatkuvuuden vahvistamiseen.

Myös asiakasmaksut muodostavat pienituloisille esteen palveluihin hakeutumiselle. SOSTEn vuoden 2026 selvityksen mukaan maksujen huojentamiskäytännöt vaihtelevat hyvinvointialueittain, joten asuinpaikka vaikuttaa oikeuden toteutumiseen.

Alueelliset erot eivät rajoitu asiakasmaksuihin, vaan ne uhkaavat palveluihin pääsyn yhdenvertaisuutta laajemmin. Naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen työ on tästä vakava esimerkki: yhdenvertaisuusvaltuutetun pyöreän pöydän keskusteluissa on tullut toistuvasti esiin, ettei väkivaltaa tunnisteta sosiaali- ja terveyspalveluissa. Hyvinvointialueiden menoleikkausten

arvioidaan kasvattaneen alueellisia eroja väkivallan vastaisessa työssä ja heikentäneen sen voimavaroja. Väkivallan tunnistamisen, puheeksi ottamisen, palveluohjauksen ja moniammatillisen riskinarvioinnin on toteuduttava asuinpaikasta riippumatta. Myös järjestöt tarjoavat monenlaista tukea ja apua kriisitilanteissa. Tämä tuki tulee vähenemään järjestöleikkausten myötä, eikä ole nähtävissä, että hyvinvointialueet pystyisivät tätä leikkausta kompensoimaan tai tuottamaan korvaavaa tukea.

3. Digitalisaatio ei saa siirtää palvelujen vastuuta ihmiselle

Sosiaali- ja terveyspalvelut muuttuvat nopeasti digitaalisiksi itsepalveluiksi, usein myös säästötavoitteiden ohjaamina. Kehitys voi helpottaa asiointia, mutta se voi samalla siirtää palvelun löytämisen, oman tilanteen arvioinnin ja järjestelmässä etenemisen vastuuta ihmiselle. Riskit kohdistuvat erityisesti henkilöihin, joilla ei ole tarvittavia laitteita, vahvan tunnistautumisen välineitä, digiosaamista, riittävää kielitaitoa tai toimintakykyä. Saavutettavuuden puutteet voivat merkitä syrjintää ja estää oikeuksien toteutumisen.

Järjestöbarometrin 2026 mukaan digitaalisen asioinnin vaikeuksia kohtaavat laajasti muun muassa ikääntyneet, vammaiset henkilöt sekä päihde- ja mielenterveyspalveluja tarvitsevat. Järjestöt ovat paikanneet julkisten palvelujen puutteita tarjoamalla digitukea ja auttamalla etuuksien ja palvelujen hakemisessa. Myös tämä tuki on vaarassa hävitä. Hyvinvointiala Hali ry ja SOSTE ovat arvioineet, että henkilöstön määrä sote-järjestöissä voisi pahimmassa tapauksessa laskea jopa 2700–2800 henkilötövuodella vuoden 2027 loppuun mennessä eli noin puolittua vuoden 2024 tasoon verrattuna. Tämä voi tarkoittaa pahimmillaan, että samalla menetetään jopa 10 000 henkilötövuotta vapaaehtoistyötä.

SOSTE korostaa, että jokaisessa palvelussa on kuitenkin oltava tosiasiallinen mahdollisuus käyttää myös muuta kuin digitaalista kanavaa ja saada tarvittaessa henkilökohtaista neuvontaa. Palvelujen tulee olla selkokielellisiä, saavutettavia ja ymmärrettäviä, eikä vaihtoehtoisen asiantuntijan käyttö saa johtaa hitaampaan tai heikompaan palveluun.

Tekoälyn laajempi hyödyntäminen ja erityisesti algoritminen päätöksenteko lisäävät tarvetta ennakkolliseen yhdenvertaisuusvaikutusten arviointiin, läpinäkyvyyteen ja jatkuvaan seurantaan. Vastuun päätöksestä ja neuvonnasta on säilyttävä viranomaisella. Ihmiselle on kerrottava ymmärrettävästi tekoälyn käytöstä, hänen on voitava saada perustelut ja oikaisuohjaus sekä siirtyä helposti asioimaan ihmisen kanssa. Syrjiviä vaikutuksia on testattava myös järjestelmän käyttöönoton jälkeen, ja valvontaviranomaisille on turvattava pääsy tehtävän edellyttämiin tietoihin.

4. Järjestöt ovat osa yhdenvertaisuuden infrastruktuuria

Järjestöt ovat olennainen osa yhdenvertaisuuden infrastruktuuria. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa kertomuksensa alkupuheenvuorossa, että kansalaisjärjestöillä on ollut tärkeä rooli syrjinnän ja sen uhrien äänen esiin tuomisessa sekä valtuutetun työn kirittäjänä. Kertomuksessa nostetaan lisäksi esiin järjestöjen merkitys haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tavoittajina, matalan kynnyksen tuen tarjoajina, uusien työmenetelmien kehittäjinä sekä piiloon jääviä ilmiöitä koskevan tiedon tuottajina (s. 228–230 ja 255–256). Vaikka kertomuksessa järjestöjen merkitystä käsitellään

erityisesti ihmiskaupan ja väkivaltatyön yhteydessä, SOSTE korostaa, että samat tehtävät kuvaavat sosiaali- ja terveysjärjestöjen työtä laajemminkin.

Sosiaali- ja terveysjärjestöt ovat jo pitkään ennen nykyisten yhdenvertaisuutta valvovien viranomaisrakenteiden syntymistä edistäneet haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksia, osallisuutta ja yhteiskunnallista asemaa. Ne tavoittavat ihmisiä, jotka jäävät virallisten palvelujen ulkopuolelle tai tarvitsevat niiden rinnalle matalan kynnyksen tukea. SOSTEn Sosiaalibarometrin 2025 mukaan sosiaalityöntekijät ohjaavat järjestöjen tuen piiriin erityisesti vaativissa elämäntilanteissa olevia asiakkaita. Selvästi eniten mainintoja saivat tilanteet, joihin liittyy väkivaltaa tai kaltoinkohtelua.

Järjestöt tarjoavat muun muassa neuvontaa, vertaistukea, kriisiapua, digitukea ja erityispalveluja. Samalla ne kokoavat kokemustietoa, tunnistavat palvelujärjestelmän puutteita ja syrjiviä rakenteita sekä tuovat päätöksentekoon tietoa ilmiöistä, jotka eivät välttämättä näy viranomaistilastoissa. Järjestöjen osallistuminen lainvalmisteluun ja palvelujen kehittämiseen vahvistaa niiden ihmisten ääntä, joiden osallisuus päätöksenteossa muutoin toteutuu heikosti. Järjestöjen tekemä vaikuttamis- ja edunvalvontatyö ei ole varsinaisesta auttamistyöstä irrallinen tehtävä, vaan sen avulla ihmisten kokemukset ja järjestöjen työssä tunnistetut ongelmat voidaan muuttaa palvelujen, lainsäädännön ja yhteiskunnan rakenteiden parannuksiksi.

Järjestöjen rahoitusleikkaukset heikentävät samanaikaisesti sekä konkreettista apua että yhdenvertaisuutta edistävää tiedontuotantoa, osallisuutta ja vaikuttamista. Hyvinvointiala HALI ry:n ja SOSTEn elokuussa 2026 julkaisemassa kyselyssä 80 prosenttia vastaajista arvioi joutuvansa lopettamaan jonkin toimintonsa. Neljä kymmenestä piti koko järjestön toiminnan päättymistä mahdollisena tai todennäköisenä. Leikkausten yhdenvertaisuusvaikutukset kohdistuvat erityisen voimakkaasti ihmisiin, joiden mahdollisuudet saada apua ja saada äänensä kuuluviin ovat jo ennestään muita heikkommat.

SOSTE yhtyy yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemykseen siitä, että järjestöjen asiakas- ja vaikuttamistyön jatkuvuus edellyttää riittävää ja pitkäjänteistä rahoitusta. Edunvalvonnan ja vaikuttamistyön tukemista STEA-avustuksilla ei tule lopettaa. Valtion tulee kohtuullistaa järjestöihin kohdistuvia lisäleikkauksia, arvioida niiden kasautuvat yhdenvertaisuusvaikutukset sekä turvata järjestöjen pitkäjänteinen perusrahoitus ja asema hyvinvointialueiden yhteistyörakenteissa ja palveluketjuissa. Järjestöjen toimintaedellytysten turvaaminen on siten myös yhdenvertaisuus-, osallisuus- ja perusoikeuskysymys.

Sosiaali- ja terveysjärjestöt tavoittavat ihmisiä, jotka jäävät virallisten palvelujen ulkopuolelle tai tarvitsevat niiden rinnalle matalan kynnyksen tukea. SOSTEn Sosiaalibarometrin 2025 mukaan sosiaalityöntekijät ohjaavat järjestöjen tuen piiriin erityisesti vaativissa elämäntilanteissa olevia asiakkaita. Selvästi eniten mainintoja saivat tilanteet, joihin liittyy väkivaltaa tai kaltoinkohtelua. Järjestöt tarjoavat neuvontaa, vertaistukea, kriisiapua, digitukea ja erityispalveluja sekä tuottavat päätöksenteolle tietoa piiloon jäävistä ilmiöistä. Järjestöjen osallistuminen lainvalmisteluun ja palvelujen kehittämiseen vahvistaa niiden ihmisten ääntä, joiden osallisuus päätöksenteossa muutoin toteutuu heikosti.

Järjestöjen rahoitusleikkaukset heikentävät samanaikaisesti sekä konkreettista apua että yhdenvertaisuutta edistävää tiedontuotantoa ja vaikuttamista. Halin ja SOSTEn elokuussa 2026 julkaisemassa kyselyssä neljä kymmenestä vastaajasta arvioi koko järjestön toiminnan päättymisen mahdolliseksi tai todennäköiseksi, ja suuri enemmistö ennakoi toimintojen loppumista tai supistumista. Edunvalvonnan ja vaikuttamistyön tukemista STEA-avustuksilla ei tule lopettaa. Valtion on kohtuullistettava järjestöihin kohdistuvia lisäleikkauksia, turvattava pitkäjänteinen perusrahoitus ja varmistettava järjestöjen asema hyvinvointialueiden yhteistyö- ja palveluketjuissa.

5. Vihapuheeseen, syrjintään ja rasismiin on puututtava järjestelmällisesti

SOSTE yhtyy yhdenvertaisuusvaltuutetun vakavaan huoleen vihapuheen normalisoitumisesta politiikassa ja yhteiskunnassa. Vihapuhe kohdistuu erityisesti näkyviin vähemmistöihin ja ulkomaalaistaustaisiksi oletettuihin ihmisiin, mutta myös yhdenvertaisuutta puolustaviin viranhaltijoihin, tutkijoihin, aktivisteihin ja järjestöihin. Vihapuhe kaventaa osallistumisen mahdollisuuksia, nostaa kynnyistä osallistua julkiseen keskusteluun ja vaientaa erityisesti niitä ääniä, jotka ovat jo valmiiksi yhteiskunnassa heikosti edustettuina. Järjestöihin kohdistuva vihapuhe ja häirintä vaikeuttavat samalla niiden tehtävää syrjinnän vaarassa olevien ihmisten tukena ja yhteiskunnallisten epäkohtien esiin tuojina.

Rasismi ja syrjintä eivät ole vain yksittäisiä tekoja, vaan ne voivat sisältyä yhteiskunnan rakenteisiin, palvelujärjestelmän käytäntöihin ja ihmisten kohtaamiseen. Syrjintäkokemukset vaikuttavat hyvinvointiin, mielenterveyteen, turvallisuuden tunteeseen ja luottamukseen viranomaisia ja yhteiskuntaa kohtaan. Vaikutukset voivat olla kasautuvia ja ylisukupolvisia. Suomen Punaisen Ristin vuoden 2026 tutkimuksessa 86 prosenttia vastaajista katsoi rasismin heikentävän yhteiskunnan turvallisuutta. Familia ry:n kahden kulttuurin perheille tekemässä vuoden 2025 kyselyssä rasismia ja syrjintää oli koettu myös julkisissa palveluissa, kuten sosiaali- ja terveyspalveluissa. Kyselyssä valtaosa Suomeen muuttaneista puolisoista ja heidän perheistään kertoi kohdanneensa rasismia tai syrjintää.

Hyvinvointialueiden ja sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajien on varmistettava, että syrjintä tunnistetaan ja siihen puututaan. Yhdenvertaisuussuunnitelmien tulee perustua tietoon eri väestöryhmien kokemuksista ja johtaa konkreettisiin muutoksiin palveluissa, henkilöstön osaamisessa ja toimintakäytännöissä. Erityistä huomiota on kiinnitettävä rakenteelliseen sekä moniperusteiseen ja risteävään syrjintään. Ihmisillä on oltava käytettävissään saavutettavat ja matalan kynnyksen kanavat syrjinnästä ilmoittamiseen sekä tosiasiallisesti tehokkaat oikeussuojakeinot. Viranomaisille tarvitaan jatkuvaa koulutusta vihapuheen, vihamotiivien ja syrjinnän tunnistamisesta. Vihapuheeseen on puututtava myös rikosoikeudellisin keinoin silloin, kun rikoksen tunnusmerkistö täyttyy.

SOSTE kannattaa yhdenvertaisuusvaltuutetun esitystä kokonaisvaltaisesta kansallisesta rasisminvastaisesta toimenpideohjelmasta. Ohjelmalle on asetettava mitattavat tavoitteet, vastuutahot ja riittävät resurssit, ja sen vaikutuksia on arvioitava yhdessä rasismia kohtaavien väestöryhmien kanssa. Myös antirasistista työtä tekevien järjestöjen toimintaedellytykset on turvattava. Järjestöt tavoittavat syrjintää kokevia ihmisiä, tarjoavat tukea ja tuottavat sellaista kokemustietoa, jota viranomaisjärjestelmä ei muuten saa käyttöönsä.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimintaedellytykset on turvattava

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtäväkenttä ja yhteydenottojen määrä ovat kasvaneet, mutta resurssit eivät ole seuranneet kehitystä. Vuonna 2025 valtuutettu sai 2 746 asiakasyhteydenottoa, kun vuotta aiemmin määrä oli 2 550. Henkilötyövuosia tehtiin 32,5 eli käytännössä saman verran kuin vuonna 2024.

Valtuutetun tehtäviä ovat laajentaneet muun muassa työelämän valvontamandaatti ja uudet perus- ja ihmisoikeuksien valvontatehtävät. Lisäksi yhdenvertaisuusvaltuutettu valvoo syrjinnän kieltä tekoälyn ja algoritmisen päätöksenteon käytössä. Kun automaattinen päätöksenteko ja tekoälyn hyödyntäminen lisääntyvät voimakkaasti julkisissa palveluissa, valvonta edellyttää oikeudellisen asiantuntemuksen lisäksi teknistä osaamista, mahdollisuutta oma-aloitteiseen valvontaan sekä riittäviä tutkinta- ja neuvontaresursseja. SOSTE toistaa vuoden 2022 lausuntonsa kannan: yhdenvertaisuusasioiden valvonnalle on varattava riittävät resurssit, jotta yhteydenottoihin voidaan vastata ja syrjintää kokeneet saavat asiantuntevaa oikeudellista neuvontaa ja tukea. Uusia tehtäviä ei tule antaa ilman niitä vastaavaa pysyvää rahoitusta.

SOSTE pitää tärkeänä, että sosiaali- ja terveysvaliokunta korostaa lausunnossaan lainsäädännön kokonaisuuden ja uudistusten kasautuvien yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia, alueellisesti yhdenvertaisten peruspalvelujen vahvistamista, monikanavaisen asioinnin turvaamista, vihapuheeseen ja rasismiin puuttumista sekä järjestöjen ja yhdenvertaisuusvaltuutetun toimintaedellytysten pitkäjänteistä turvaamista.